

Vrijednosni aspekti u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima za katolički vjeronauk u Republici Hrvatskoj

---

Rukavina Kovačević, Ksenija; Mrnjauš, Kornelija

Source / Izvornik: **Napredak : časopis za pedagoški teoriju i praksu, 2017, 158, 85 - 98**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:680270>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Vrijednosni aspekti u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima za katolički vjeronauk u Republici Hrvatskoj

UDK: [282:268]:371.671

373.3'5

Pregledni članak

Primljeno: 07. 06. 2016.

Ksenija Rukavina Kovačević¹
Riječka nadbiskupija,
Rijeka
ksenija051@gmail.com

Izv. prof. dr. sc. Kornelija Mrnjajus²
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Rijeci, Rijeka
kornelija.mrnjaus@uniri.hr

---

¹ Ksenija Rukavina Kovačević, dipl. uč. i kateh., doktorandica je na Sveučilišnom poslijediplomskom doktorskom studiju pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Završila je studij razredne nastave na Pedagoškom fakultetu u Rijeci (današnji Učiteljski fakultet) i katehetsko-teološki studij na Katehetskom institutu Katoličkog bogoslovnog fakulteta Teologije u Rijeci. U Riječkoj nadbiskupiji vrši službu predstojnice Katehetskog ureda (Ured za vjerski odgoj i vjeronauk u školi). Članica je Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za katehizaciju u RH i Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za laike u RH.

² Kornelija Mrnjajus radi kao izvanredna profesorica na Odsjeku za pedagogiju. Provođi znanstvena istraživanja i poučava iz područja odgoja za vrijednosti, odgoja i obrazovanja za interkulturalnost, emocionalne pedagogije, profesionalnog usmjeravanja i strukovnog obrazovanja. Autorica je dvije znanstvene monografije, urednica dviju knjiga te velikog broja znanstvenih radova. Ima iskustva u vođenju i radu na nekoliko znanstvenih domaćih i europskih projekata od važnosti za obrazovanje, ljudski razvoj i izgradnju zajednice.

Sažetak

Predmet katoličkog vjeronauka u školi u Republici Hrvatskoj utemeljen je na cjelovitom i sustavnom odgoju učenika u katoličkoj vjeri. Analiza udžbenika za katolički vjeronauk, čiji se rezultati navode u ovom radu, imala je za cilj ispitati zastupljenost vrijednosnih odrednica (identitet, odgovornost, dijalog, dostojanstvo osobe, solidarnost i kršćanska duhovnost) koje se tematski promiču u udžbenicima te usklađenost istih s ishodima učenja nastave vjeronauka. Istraživanje je provedeno metodom analize sadržaja 12 verificiranih udžbenika za katolički vjeronauk za osnovnu i srednju školu, odnosno 299 udžbeničkih tema s pripadajućim tekstovima, pri čemu je praćena pojavnost pojedinih vrijednosnih sadržaja. Istraživanje se temeljilo na dvjema glavnim hipotezama: 1. u udžbeniku za katolički vjeronauk za svako pojedino godište prisutne su sve vrijednosne odrednice i 2. omjer zastupljenosti vrijednosnih odrednica u udžbenicima za katolički vjeronauk u svim godištima usklađen je s ishodima učenja nastave vjeronauka. Rezultati analize ukazali su na nedostatnu usklađenost vrijednosnih prioriteta u tematskim sadržajima pojedinih udžbenika s obzirom na definirane programske smjernice (ishode učenja) katoličkog vjeronauka u školi.

Ključne riječi: katolički vjeronauk, udžbenici, vrijednosti, analiza, ishodi učenja.

1. Uvodna razmišljanja i teorijska polazišta

Religijska formacija učenika (u nastavku skupni naziv učenici podrazumijeva učenike i učenice) u javnim školama predstavlja jedno od najzahtjevnijih pedagoško-didaktičkih pitanja suvremene škole (Jackson, 2014.). Tako na pitanje utječe li institucionalno znanje o religijama (“religious literacy”) izravno na povećanje temeljnih vrijednosti kod učenika ili je potrebna i formacija njihovog religijskog identiteta („odgoj u vjeri“), među europskim obrazovnim stručnjacima još uvijek nema jasnog odgovora (Jackson, 2014.).

Predmet katoličkog vjeronauka u školi u Republici Hrvatskoj utemeljen je na cjelovitom odgoju učenika u katoličkoj vjeri i na općem kulturno-povijesnom i društvenom značenju religijskih činjenica (Hrvatska biskupska konferencija (u nastavku skraćeno: HBK), 2003.; 2009.; 2014.). Dosadašnje analize osnovnoškolskih i srednjoškolskih vjeronaučnih udžbenika (Batarelo i sur., 2010.; Batelja, 2008.; Filipović, 2011.; Filipović, 2013.; Iličić, 2009.; Šiklić, 2006.; Šimunović, 2006.; Špehar, 2006.;

Vidović, 2006.; Vukelja, 2012.) nisu polazile od vrijednosnog aspekta. Ova analiza sadržaja imala je za cilj pedagoški razmatranje vrijednosnih odrednica (identitet, dijalog, dostojanstvo osobe, odgovornost, solidarnost i kršćanska duhovnost) koje se tematski promiču u vjeronaučnim udžbenicima te ispitivanje usklađenosti vrijednosnog sadržaja u udžbenicima s ishodima učenja nastave katoličkog vjeronauka, sukladno Nacionalnom okvirnom kurikulumu (MZOŠ, 2011.) i predmetnom kurikulumu (2003.; 2009.; 2014.).

Prema Udžbeničkom standardu u Republici Hrvatskoj (NN, 65/13) etički zahtjevi svih pa tako i vjeronaučnih udžbenika usmjereni su ka promicanju temeljnih vrijednosti koje proizlaze iz opredijeljenosti hrvatske obrazovne politike za cjeloviti osobni razvoj učenika, za (o)čuvanje i razvijanje nacionalne, kulturne, duhovne, materijalne i prirodne baštine Republike Hrvatske te za toleranciju i suživot sa svima u Europi i svijetu. Intencija je donositelja nacionalnog kurikuluma za katolički vjeronauk (Nacionalnog katehetskog ureda HBK) da svi udžbenici za vjeronauk vrijednosno prate postavke relevantnih obrazovnih dokumenata u Republici Hrvatskoj, kao i dokumenata Katoličke Crkve u smislu usvajanja onih vrijednosti koje čine kršćansko-humanistički korpus sadržaja konfesionalnog vjeronauka u javnoj školi. Te vrijednosti podudaraju se s vrijednosnim odrednicama na kojima se temelji ova analiza. Budući da sadržajni, a time i vrijednosni, prioriteti u udžbenicima dijelom ovise i o polazištima, vrijednostima i kompetencijama samih autora udžbenika (Pavlović, 2001.), prema Jacksonu (2014.) nejednaka autorska polazišta u definiranju tematsko-religioznih prioriteta nerijetko mogu implicirati različitim sadržajnim prikazima u školskim udžbenicima koji se mogu i ne moraju poklapati s učeničkim percepcijama i njihovim religioznim iskustvom. Ovakve nepodudarnosti potiču stvaranje raskoraka između religijskog (teorijskog) znanja i konkretnog vjerskog iskustva učenika, na što ukazuju rezultati nekih dosadašnjih europskih istraživanja (Jackson, 2014.; Moulin, 2011.).

2. Metodologija istraživanja

Analiza vrijednosnih aspekata u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima u Republici Hrvatskoj u svojim je teorijskim postavkama primarno slijedila smjernice verificiranih programa za katolički vjeronauk i druge relevantne izvore (Tablica 1.).

Temeljni zadatci analize bili su: 1. ispitati dominantne vrijednosne odrednice i omjer njihove zastupljenosti u sadržajima udžbenika za svako obrazovno godište; 2. ispitati koliko postojeći omjer zasićenosti vrijednosnim sadržajima odgovara postavljenim ishodima učenja u nastavi katoličkoga vjeronauka (rezultati ovog dijela

Tablica 1. Vrijednosni indikatori i pojmovnik (razrada indikatora)

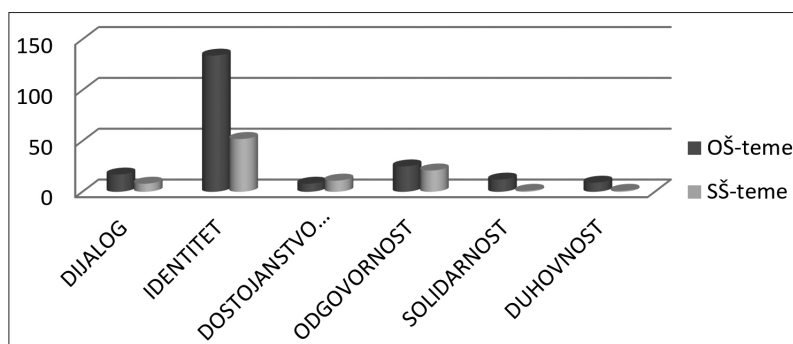
Vrijednosni indikatori	Pojmovnik
Identitet	<p>Osobni identitet:</p> <ul style="list-style-type: none"> – izgradnja osobnog stava vjere – kritičko prosuđivanje vlastitog života u duhu nauka Katoličke Crkve – poticanje razvoja osobnih talenata kao Božjih darova. <p>Religijski identitet:</p> <ul style="list-style-type: none"> – upoznavanje nauka Katoličke Crkve i katoličke vjere na: informativno-spoznajnoj razini (religijsko znanje), doživljajnoj razini (stav ljubavi prema Bogu i povjerenja u Božje vodstvo) i djelatnoj razini (sudjelovanje u liturgijskom životu Crkve). <p>Nacionalni identitet:</p> <ul style="list-style-type: none"> – vrednovanje uloge Katoličke Crkve i kršćanske duhovne baštine u nacionalnoj povijesti i kulturi – njegovanje vrijednosti rodoljublja i domoljublja. <p>Kulturni identitet:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kulturno značenje religijskih činjenica u društvu – vrednovanje europske i svjetske kulturne baštine nadahnute kršćanstvom.
Odgovornost	<ul style="list-style-type: none"> – odgoj savjesti – percepcija slobode kao Božjeg dara da se uvijek čini dobro, a izbjegava zlo – stvaranje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu – poštivanje ljudskih prava – promicanje etike poslovanja u gospodarstvu i politici – (o)čuvanje prirode i živih stvorenja na Zemlji – svjedočenje istinoljubivosti i dosljednosti u životu – stav poštovanja prema starijima i nadređenima – poštivanje privatnog i društvenog vlasništva
Dijalog	<p>Međuvjerski (ekumenski) dijalog:</p> <ul style="list-style-type: none"> – otvorenost prema različitosti svih kršćanskih Crkava – promicanje ekumenskog zajedništva. <p>Međureligijski dijalog:</p> <ul style="list-style-type: none"> – otvorenost za upoznavanje drugih religija i religioznih svjetonazora – uvažavanje religijske različitosti u svijetu. <p>Interkulturalni dijalog:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odgoj za dijalog s osobama koje posjeduju druge i drugačije vrijednosti i ideje u duhu poštivanja prava osobe na različitost (Piršl, 2007.; Vijeće Europe, 2008.) – analiziranje etničkih, rasnih, vjerskih i drugih čimbenika društvene nejednakosti i diskriminacije – stav razumijevanja prema pojedincima i skupinama ateističkog svjetonazora.

Vrijednosni indikatori	Pojmovnik
Dijalog	Društveni dijalog: <ul style="list-style-type: none"> – poticanje izgradnje zajedništva na regionalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini – učiti živjeti zajedno, učiti živjeti s drugima (Delors, 1998.) – odgoj za mir i za miran suživot.
Dostojanstvo osobe	<ul style="list-style-type: none"> – stav nepovredivnosti i svetosti ljudskog života od začeća do smrti – dostojanstvo ljudske spolnosti i seksualnosti kao Božjeg dara – promicanje bračnog i obiteljskog života u duhu nauka Katoličke Crkve.
Solidarnost	<ul style="list-style-type: none"> – zauzetost za potrebite i obespravljene u društvu – vrednovanje volontarijata i uključivanje u različite humanitarne projekte i organizacije – svijest o darivanju i pomaganju kao znaku međuljudske povezanosti.
Kršćanska duhovnost	<ul style="list-style-type: none"> – otvorenost prema Božjoj stvarnosti, ljudskoj krhkosti i veličini, vremenitosti i vječnosti – njegovanje osjećaja za sveto/st – njegovanje osobnog molitveno-duhovnog života.

analize neće biti prezentirani u radu). Istraživanje se temeljilo na dvjema glavnim hipotezama: 1. U udžbenicima katoličkog vjeronauka za svako pojedino obrazovno godišće prisutne su sve vrijednosne odrednice (identitet, odgovornost, dijalog, dostojanstvo osobe, solidarnost i kršćanska duhovnost) i 2. Omjer zastupljenosti vrijednosnih odrednica u udžbenicima za katolički vjeronauk u svim godištim usklađen je s ishodima učenja nastave vjeronauka. Istraživanje je provedeno metodom analize sadržaja 12 verificiranih udžbenika za katolički vjeronauk za osnovnu i srednju školu (popis udžbenika naznačen je u literaturi) pri čemu je praćena pojavnost pojedinih vrijednosnih sadržaja. Analiza je obuhvatila 299 tema s pripadajućim tekstovima (205 tema u udžbenicima za osnovnu školu i 94 teme u udžbenicima za srednju školu). Pojedinačni tekstovi unutar udžbeničke teme nisu analizirani kao samostalne vrijednosne jedinice. U uzorak istraživanja nisu ulazili grafički i likovni materijali.

3. Rezultati i interpretacija

Rezultati analize iskazani su kroz kvalitativnu i kvantitativnu zastupljenost vrijednosnog sadržaja u vjeronaučnim udžbenicima za osnovnu i srednju školu sa svrhom cjelovitijeg predočavanja aktualnog stanja. Udžbenici za katolički vjeronauk u najvećoj mjeri sadrže teme koje kod učenika promiču vrijednost *identiteta* (134 teme u osnovnoškolskim i 52 teme u srednjoškolskim udžbenicima), nakon čega slijede

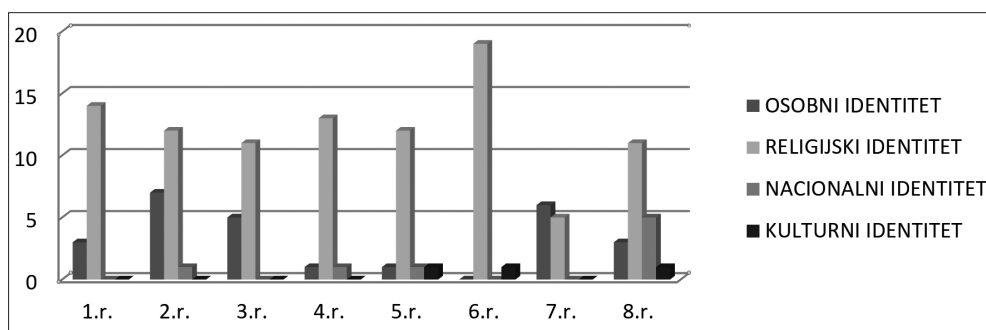
Grafikon 1. Zastupljenost vrijednosnih sadržaja u vjeronaučnim udžbenicima za osnovnu i srednju školu.

teme koje potiču učenike na *odgovornost* (25 tema u osnovnoškolskim i 21 tema u srednjoškolskim udžbenicima). Na trećem su mjestu po rangu zastupljenosti vrijednosnih odrednica u osnovnoškolskim udžbenicima teme koje promiču vrijednost *dijaloga* (17 tema), a u srednjoškolskim udžbenicima teme koje promiču *dostojanstvo osobe* (11 tema). Najmanje su zastupljene teme koje izravno promiču vrijednosti *solidarnosti* (12 tema u osnovnoškolskim i 1 tema u srednjoškolskim udžbenicima) i *kršćanske duhovnosti* (9 tema u osnovnoškolskim i 1 tema u srednjoškolskim udžbenicima) (Grafikon 1). Razlog slab(ij)e zastupljenosti ovih dviju posljednjih vrijednosnih odrednica leži u činjenici što cjeloviti vjerski (katolički) odgoj i obrazovanje u Republici Hrvatskoj obuhvaća dva komplementarna vida: konfesionalni vjeronauk u školi i župnu katehezu u vjerskoj zajednici. Dok se školski vjeronauk primarno temelji na razvoju religijskih kompetencija i identiteta učenika, župna kateheza ima za cilj uvođenje učenika u osobno iskustvo vjere i u liturgijsko-sakramentalni život Crkve (HBK, 2000.). To znači da su programski sadržaji župne kateheze, za razliku od školskog vjeronauka, više usmjereni na praktičnu dimenziju vjere u vidu njezine realizacije u konkretnom životu učenika, što pretpostavlja i veću obimnost vrijednosnih prioriteta u sadržajima takve pouke koji su na tragu kršćanske solidarnosti i duhovnosti.

Iako se u programima katoličkog vjeronauka za pojedina obrazovna godišta navodi potreba odgoja za vrijednosti, niti jedan vjeronaučni udžbenik, sukladno intelektualnom, psihofizičkom, emocionalnom i vjerskom razvoju učenika, eksplicitno ne sadrži sve vrijednosne odrednice (Tablica 2.; kratice u tablici označavaju: r = razred, OŠ = osnovna škola, SŠ = srednja škola). Jedan od mogućih razloga ovakvom vrijednosnom redukcijom u udžbenicima leži u činjenici još uvijek nedovoljno usklađene komplementarnosti ciljeva religijske pouke (time i programskih i vrijednosnih prioriteta u didaktičkim materijalima!) unutar dvaju religijskopedagoških

Tablica 2. Vrijednosni sadržaji koji nedostaju u vjeronaučnom udžbeniku

Vrijednosni sadržaji koji nedostaju u vjeronaučnom udžbeniku	Razred
dostojanstvo osobe	1., 2., 5. i 6. r. OŠ, 1. r. SŠ
odgovornost	1. r. OŠ, 1. r. SŠ
kršćanska duhovnost	3., 4. i 6. r. OŠ, 1., 2. i 3. r. SŠ
dijalog	6. r. OŠ, 3. r. SŠ
solidarnost	7. i 8. r. OŠ, 1., 2. i 4. r. SŠ

Grafikon 2. Zastupljenost tema u osnovnoškolskim udžbenicima s obzirom na vrijednost identiteta.

modela: školskog vjeronauka i župne kateheze, na što već duže vrijeme upozoravaju i neki relevantni domaći stručnjaci (Mandarić, 2012.; Mandarić, Hobaj i Razum, 2011.; Mandarić i Razum, 2015.; Razum, 2008.).

Gledajući s aspekta pojedinih vrijednosnih odrednica u vjeronaučnim udžbenicima za osnovnu školu, analiza je pokazala da najveći broj tema promiče razvoj religijskog i osobnog *identiteta* učenika. Takva vrijednosna zasićenost ne začuđuje jer je upravo osnovnoškolski program katoličkog vjeronauka u školi primarno usmjeren na stjecanje religijskog znanja i na formiranje osobnog vjerničkog identiteta kroz sakramentalnu pripremu za vjerski život. Što se tiče ostalih aspekata identiteta, jedino je u udžbeniku za 8. razred uočeno povećanje tema koje utječu na oblikovanje nacionalnog identiteta. Najslabije su prisutne teme koje vrijednosno promiču razvoj kulturnog identiteta učenika (udžbenici od 1. do 4. razreda i udžbenik za 7. razred uopće ne sadrži takve teme) (Grafikon 2.). Ovaj posljednji podatak otvara pitanje realizacije unutarpredmetne i međupredmetne korelacije religijsko-kultur(al)nih

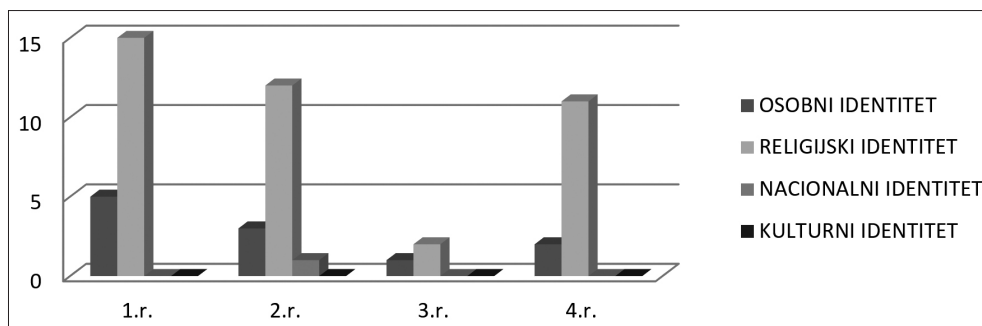

sadržaja u suvremenoj multikulturalnoj i demokratskoj školi. Ako je suditi prema dobivenim rezultatima, riječ je o religijskopedagoškim izazovima s kojima se suvremena katolička konfesionalna nastava tek treba „uloviti u koštac“.

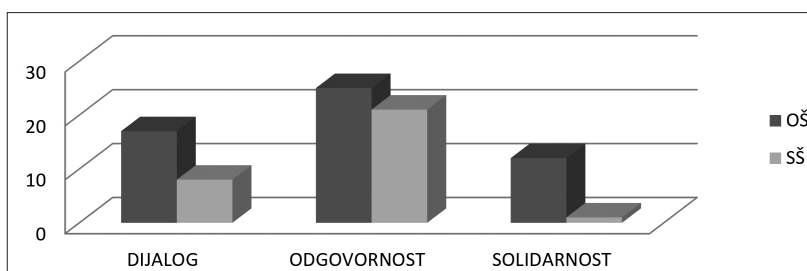
Teme kojima se promiče vrijednost *odgovornosti* kod učenika najviše su prisutne u udžbenicima za 4. i 7. razred, nakon čega slijedi udžbenik za 6. razred te udžbenici za 3., 5. i 8. razred. Na samom začelju nalazi se udžbenik za 2. razred. Teme koje promiču vrijednost *dijaloga* kod učenika najviše su prisutne u udžbeniku za 7. razred, potom slijede udžbenici za 2. i 5. razred te na kraju udžbenici za 1., 3., 4. i 8. razred. Kod takvih tema uglavnom se radi o poticanju međureligijskog dijaloga, potom društvenog i u malom obimu ekumenskog dijaloga. U niti jednom udžbeniku ne nalazimo teme koje bi izravno promicale vrijednost interkulturalnog dijaloga, što ponovno upućuje na prethodno rečeno o ne/zastupljenosti sadržaja koji potiču razvoj kulturnog identiteta učenika. Kao što je već bilo naznačeno, među najslabije zastupljenim temama su one koje promiču vrijednost *solidarnosti* i *kršćanske duhovnosti*, dok su na samom začelju ljestvice kvantitativnog obima teme koje promiču vrijednost *dostojanstva osobe* (samo su po dvije takve teme izravno prisutne u udžbenicima za 3., 4., 7. i 8. razred).

Sličnu zastupljenost tema, kada je u pitanju vrijednost *identiteta*, nalazimo i u srednjoškolskim udžbenicima (najveća je zastupljenost religijskog, potom osobnog i u nešto manjem omjeru nacionalnog identiteta). Teme koje bi kod učenika trebale izravno poticati razvoj kulturnog identiteta, nisu uopće prisutne. Ipak, takvi su sadržaji neizravno prisutni u većini tema koje potiču razvoj religijskog i nacionalnog identiteta kao „kultur(al)no proširenje“ tematskog sadržaja (Grafikon 3.). Prema dobivenim podacima očigledno je da će se u budućnosti morati više pažnje usmjeriti koncipiranju katoličke konfesionalne nastave kao religijskopedagoškog prostora u kojemu će se ostvarivati odgoj i formacija religioznih praktikanata kao budućih europskih građana zajedničke kulturno-povijesne baštine i tradicije.

Teme koje promiču vrijednost *odgovornosti* najviše su prisutne u udžbeniku za 3. razred, potom slijede udžbenici za 2. i 4. razred. Teme koje promiču vrijednost *dijaloga* u različitim oblicima prisutne su u vrlo slabom obimu u udžbenicima za 1., 2. i 4. razred. Analiza je pokazala da su u udžbenicima vrlo rijetki primjeri konkretnih inicijativa koji potiču učenike na dijalošku otvorenost i suradnju s drugima i drugačijima (takav sadržaj uglavnom se nalazi u rubrici „Za one koji žele znati više“). Ovaj podatak upućuje na potrebu ozbiljnijeg promišljanja među donositeljima obrazovnih odluka u religijskopedagoškom kontekstu o potrebi stvaranja „metodičkog suglasja“ između religijskih činjenica (teorijskog znanja) i konkretnog životnog iskustva (vjerske prakse) učenika, što je primjerice dobro ostvareno u udžbeniku za 3. razred u kojem su dominantno prisutne teme koje potiču učenike na vrijednost *dostojanstva*

Grafikon 3. Zastupljenost tema u srednjoškolskim udžbenicima s obzirom na vrijednost identiteta.

Grafikon 4. Odnos zastupljenosti tema u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima s obzirom na vrijednosti: dijaloga, odgovornosti i solidarnosti.

osobe. Razlog visoke zasićenosti ovim vrijednosnim sadržajima leži u činjenici što je ovo obrazovno godište za mnoge učenike (napose u strukovnim školama) životna prekretnica za ulazak u svijet odraslih i samostalnosti, svijet rada, bračnog i obiteljskog života, pa je samim time i interes učenika za takvim i sličnim temama izuzetno velik. Na samom začelju po kvantitativnom obimu nalaze se sadržaji koji izravno potiču učenike na vrijednost *solidarnosti* (1 tema u udžbeniku za 3. razred) i *kršćanske duhovnosti* (1 tema u udžbeniku za 4. razred). Ti su sadržaji uglavnom prisutni kao motivacijski dodatak drugim temama u udžbenicima, zbog čega se stječe opravdani dojam da zapravo sav udžbenički sadržaj „odiše“ ovim vrijednostima.

Iako katolički vjeronauk po svojoj naravi i zadaći primarno teži promaknuću učenika kao pojedinaca i odgovornih članova društvene zajednice te promiče identitet temeljen na odgovornosti i solidarnom djelovanju, rezultati analize pokazali su da zasićenost vrijednosnim sadržajima koji potiču učenike na *dijalog*, *odgovornost* i *solidarnost* zamjetno opada s višim obrazovnim godištem (Grafikon 4.), što kores-

pondira s rezultatima nekih istraživanja o odgojnoj ulozi nastave vjeronauka u školi s aspekta učeničkih percepcija (usp. Franjčić, 2006.; Jokić, 2013.; Mandarić, Hobljaj i Razum, 2011.).

No, pri stvaranju nekih ozbiljnijih zaključaka valja imati na umu da središte katoličke vjere (a time i vjerskog odgoja) nikada nije vrijednost sama po sebi (npr. „biti humanija osoba“) nego transcendentalna stvarnost, susret s osobom Isusa Krista. Ipak, za kreatora programa katoličkog vjeronauka, a time i autore udžbenika, trebala bi biti važna kvantitativna i kvalitativna usklađenost vrijednosnih prioriteta. To nikako ne znači da postojeći udžbenici ne slijede zahtjeve i potrebe verificiranih programa (niti jedan udžbenik nije i ne može biti preslika programa!), nego je prije svega riječ o potrebi kvalitetnijeg usklađivanja vrijednosnih i programskih prioriteta. Tako prema postojećoj usklađenosti najmanji vrijednosni varijabilitet kroz pojedina obrazovna godišta (smanjenje i povećanje obima vrijednosnog sadržaja sukladno očekivanim ishodima) prisutan je u tematskim sadržajima koji potiču razvoj *identiteta* učenika, a najveći u sadržajima (pre)ostalih vrijednosnih predznaka. Taj podatak upućuje na krucijalnu potrebu trajnog „približavanja“ vjeronaučnih sadržaja (a time i vjeronaučnih udžbenika kao osnovnog didaktičkog medija) konkretnim uvjetima i potrebama učenika u njegovom sociokultur(al)nom, obiteljskom i vjerskom okruženju, ali na neki način i na traženje mogućeg „srednjeg puta“ između koncepcije katoličkog vjeronauka koji ima šire odgojno-obrazovno značenje i koji je u isto vrijeme konfesionalno određen (Filipović, 2016.).

Na temelju dobivenih rezultata koji su opovrgnuli početne hipoteze o prisutnosti svih vrijednosnih odrednica u udžbenicima za pojedina godišta i o njihovoj potpunoj usklađenosti s ishodima učenja u nastavi vjeronauka (drugi dio analize), nameće se dodatno pitanje: kako tematizirati sadržaje u udžbenicima na način da tvore pojedinačnu zaokruženu vrijednosnu cjelinu ili cjeline koje će se po principu unutarnje korelacije proširivati i produbljivati sukladno kognitivnim, afektivnim, konativnim i operativnim sposobnostima te odgojnim zahtjevima i društvenim izazovima učenika pojedinoga obrazovnog godišta? Nema sumnje da postojeći vjeronaučni udžbenici sadržajno prate razvojni proces vjerskog odgoja na kognitivnoj razini. Međutim, rezultati analize pokazuju da koncept primarne usredotočenosti na kognitivnu razinu vjerskog odgoja (pri čemu se konativnu i operativnu razinu percipira kao posljedičnu dimenziju stjecanja kognitivnog korpusa znanja) više ne dovodi potpuno do krajnjeg ishoda – vjersko-odgojne socijalizacije učenika (usp. Franc, Sučić i Šakić, 2008.; Franjčić, 2006.; Jokić, 2013.; Mandarić i sur., 2011.). Iz tog razloga poželjan je religijskopedagoški zaokret u smislu jasnijeg razlučivanja ishoda religijske pouke unutar vjeronauka u školi i župne kateheze u vjerskoj zajednici (o čemu je samo inicijalno bilo riječi u ovom radu) te njihovih vrijednosnih prioriteta i očekivanja

od strane različitih naslovnika, ali i konkretnije usredotočenosti na osobnu životnu i religioznu stvarnost učenika. Takav zaokret nužno bi inicirao i „novu hijerarhiju“ vrijednosti, ali i „novu hijerarhiju“ sadržaja u udžbenicima.

4. Zaključak

Analiza vjeronaučnih udžbenika za osnovnu i srednju školu u Republici Hrvatskoj imala je za cilj ispitati vrijednosne aspekte prema zadanim vrijednosnim odrednicama (identitet, odgovornost, dijalog, dostojanstvo osobe, solidarnost i kršćanska duhovnost) te njihovu usklađenost s ishodima učenja u nastavi. Kvantitativni i kvalitativni rezultati analize opovrgnuli su početne hipoteze o prisutnosti svih vrijednosnih odrednica u udžbenicima za pojedina godišta i o njihovoj potpunoj usklađenosti s ishodima učenja te su ukazali na postojeću nesrazmjernost u zastupljenosti vrijednosnog sadržaja koja varira od iznimno velike zasićenosti (teme koje promiču razvoj religijskog i osobnog identiteta učenika) preko slabe zasićenosti (teme koje vrijednosno potiču na solidarnost i kršćansku duhovnost) do nezasićenosti (teme koje izravno promiču vrijednost kulturnog identiteta i interkulturalnog dijaloga). Nadamo se da ovi rezultati mogu poslužiti kao korisne stručne smjernice za daljnja promišljanja i djelovanja unutar ciljane akademske zajednice, ali i među vjeroučiteljima praktičarima, u svrhu trajnog rada na poboljšanju udžbeničkog materijala.

Analizirani udžbenici

(navedeni od prvog razreda osnovne škole do četvrtog razreda srednje škole)

- Jakšić, J., Mićanović, K. M. i sur. (2014.). *Učimo ljubiti Boga i ljude. Udžbenik za katolički vjeronauk prvoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Glas Koncila.
- Jakšić, J., Mićanović, K. M. i sur. (2014.). *Rastimo u zahvalnosti. Udžbenik za katolički vjeronauk drugoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Glas Koncila.
- Pažin, I., Pavlović, A. i sur. (2014.). *Za stolom ljubavi i pomirenja. Udžbenik za katolički vjeronauk trećega razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Pažin, I., Pavlović, A. (2014.). *Na putu vjere. Udžbenik za katolički vjeronauk četvrtoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Razum, R., Rašpolić, M., Razum Hrmo, V., Kuzmičić, N. i sur. (2014.). *Ja sam put. Udžbenik za katolički vjeronauk petoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Razum, R., Čajkovac, A., Kuzmičić, N., Ramljak, A., Rašpolić, M., Razum Hrmo, V. i sur. (2014.). *Pozvani na slobodu. Udžbenik za katolički vjeronauk šestoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Periš, J., Cicvarić, A., Galić, V., Rađa, V. i sur. (2014.). *Zajedno u ljubavi. Udžbenik za katolički vjeronauk sedmoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Periš, J., Vučica, M., Vuletić, D. (2014.). *S Kristom u život. Udžbenik za katolički vjeronauk osmoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

- Gadža, V., Milanović, N., Paloš, R., Vučica, M., Vuletić, D. (2013.). *Tražitelji smisla. Vjeronaučni udžbenik za prvi razred srednje škole*. Zagreb: Salesiana.
- Gadža, V., Milanović, N., Paloš, R., Vuletić, D. (2015.). *Odvažni svjedoci. Vjeronaučni udžbenik za drugi razred srednje škole*. Zagreb: Salesiana.
- Filipović, A. T., Gadža, M. M., Gadža, S. V., Matković, A., Radinović, S., Čaplar, D., Kustura, D., Živković, I. (2015.). *Životom darovani. Udžbenik katoličkoga vjeronauka za treći razred srednjih škola*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Filipović, A.T., Gadža, M. M., Gadža, S. V., Matković, A., Radinović, S., Vučica, M. (2010.) *Svjetlom vjere. Udžbenik katoličkoga vjeronauka za četvrti razred srednjih škola*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Literatura

- Batarelo, I., Čulig, B., Novak, J., Reškovic, T., Spajić-Vrkaš, V. (2010.). *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama. Teorija i praksa*. Zagreb: Centar za ljudska prava.
- Batelja, J. (2008.). Animacija crkvenih poziva u vjeronaučnim udžbenicima za osnovne i srednje škole u Hrvatskoj. *Crkva u svijetu*, 43(3), 368-396.
- Delors, J. (1998.). *Učenje. Blago u nama*. Izvješće UNESCO-u Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće. Zagreb: Educa.
- Filipović, A. T. (2011.). Vjeronaučni udžbenici. U: V. B. Mandarić, A. Hoblaj, R. Razum (ur.), *Vjeronauk – izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije* (str. 195-224). Zagreb: Glas Koncila.
- Filipović, A. T. (2013.). Kako vjeronauk govori o patnji i nadi? Analiza udžbenika za katolički vjeronauk s posebnim osvrtom na rodne implikacije. *Crkva u svijetu*, 48(4), 435-468.
- Filipović, A. T. (2016.). Religious Education at Schools in Croatia. U: M., Rothgangel, M. Jäggle, T. Schlag (ur.), *Religious Education at Schools in Europe. Part I: Central Europe* (str. 69-89). Vienna: University Press bei V&R unipress.
- Franc, R., Sučić, I. i Šakić, V. (2008.). Vrijednosti kao rizični i zaštitni čimbenici socijalizacije mladih. *Diacovensia*, 16(1-2), 135-148.
- Franjčić, M. (2006.). Kakvim vjeronaukom u školi do religijskog identiteta. *Pedagogijska istraživanja*, 3(1), 33-44.
- Hrvatska biskupska konferencija – Nacionalni katehetski ured. (2000.). *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*. Zagreb – Zadar: Nacionalni katehetski ured HBK – HILP.
- Hrvatska biskupska konferencija (2003.). *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*. Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.
- Hrvatska biskupska konferencija (2009.). *Plan i program katoličkoga vjeronauka za četverogodišnje srednje škole*. Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.
- Hrvatska biskupska konferencija (2014.). *Plan i program katoličkoga vjeronauka za trogodišnje srednje škole*. Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Iličić, D. (2009.). Povezanost katoličkoga vjeronauka i povijesti u programima i udžbenicima za osnovnu i srednju školu. *Diacovensia*, 17(1), 31-49.

- Jackson, R. (2014.). *Signposts – Policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Jokić, B. (2013.). *Science and Religion in Croatian Elementary Education: Pupils' Attitudes and Perspectives*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Mandarić, V. (2011.). Prihvaćenost vjeronauka kao školskog predmeta. U: R. Razum (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija* (str. 93-118). Zagreb: Glas Koncila, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Mandarić, V. (2012.). Konfesionalni vjeronauk pred izazovima dekristijanizirajuće Europe. *Bogoslovska smotra*, 82(4), 891-915.
- Mandarić, V., Hobljaj, A. i Razum, R. (2011.). *Vjeronauk – izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb: Glas Koncila.
- Mandarić, V. i Razum, R. (2015.). *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*. Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Glas Koncila.
- Moulin D. (2011.). Giving voice to 'the silent minority': the experience of religious students in secondary school religious education lessons". *British Journal of Religious Education*, 33(3), 313-326.
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Pavlović, A. (2001.). Vjeronaučni udžbenik kao didaktičko sredstvo vjeronaučne nastave. *Kateheza*, 23(1), 63-73.
- Piršl, E. (2007.). Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije. U: V. Previšić, N. N. Šoljan, N. Hrvatić (ur.), *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja* (str. 275-292). Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
- Razum, R. (2008.). *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*. Zagreb: Glas Koncila.
- Šikličić, V. (2006.). Uloga slike i crteža u novim vjeronaučnim udžbenicima. U: I. Pažin (ur.), *Za trajni odgoj u vjeri. Katehetske škole za vjeroučitelje osnovnih i srednjih škola. Zbornik radova* (str. 55-74). Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Šimunović, J. (2006.). Doprinos školskoga vjeronauka odgoju djece i mladih za euharistijsko slavlje. *Crkva u svijetu*, 41(1), 43-63.
- Špehar, M. (2006.). Suvremeni govor o Bogu u književnim i autorskim tekstovima vjeronaučnih udžbenika za osnovnu školu. U: I. Pažin (ur.), *Za trajni odgoj u vjeri. Katehetske škole za vjeroučitelje osnovnih i srednjih škola. Zbornik radova* (str. 75-100). Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Udžbenički standard (2013.). Narodne novine, broj 65/13. Dostupno na <http://www.propisi.hr/print.php?id=12356> (12. veljače 2016.).
- Vidović, M. (2006.). Sveto pismo u novim vjeronaučnim udžbenicima. U: I. Pažin (ur.), *Za trajni odgoj u vjeri. Katehetske škole za vjeroučitelje osnovnih i srednjih škola. Zbornik radova* (str. 11-54). Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Vijeće Europe (2008.). *Recommendation CM/Rec(2008)12 of the Committee of Ministers to member states on the dimension of religions and non-religious convictions within intercultural education*. Dostupno na [https://wed.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2008\)](https://wed.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2008))

12&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864 (16.04. 2015).

Vukelja, T. (2012.). Prirodoslovlje u udžbenicima katoličkoga vjeronauka za osnovnu školu. *Nova prisutnost*, 10(1), 3-18.

The aspects of values in primary and secondary school textbooks for catholic religious teaching in the Republic of Croatia

Abstract

The subject of Catholic religious teaching in schools in the Republic of Croatia is based on the complete and systematic education of students in Catholic religion. The analysis of the Catholic religious teaching textbooks, the results of which are discussed in this paper, was aimed to examine the presence of value determinants (identity, responsibility, dialogue, personal dignity, solidarity and Christian spirituality) which are thematically promoted in the textbooks. In addition to that, the compliance of the aforementioned value determinants with learning outcomes in religious teaching classes was also considered. The research was conducted by the method of content analysis of value determinants in 12 verified textbooks for Catholic religious teaching in primary and secondary schools. The analysis included 299 textbook topics with the accompanying texts, which was accompanied by monitoring the frequency occurrence of value determinants. The research was based on two main hypotheses: 1. All value determinants are present in the textbooks for Catholic religious teaching for each year (form) and 2. The ratio of presence of value determinants in the textbooks for Catholic religious teaching for all the years (forms) is in accordance with learning outcomes in religious teaching classes. The analysis revealed insufficient compliance of value priorities in thematic contents of particular textbooks regarding the defined programme guidelines (learning outcomes) of Catholic religious teaching in schools.

Key words: Catholic religious teaching, textbooks, values, analysis, learning outcomes